

Pr. Eugen DRĂGOI*

**CINE ȘI CÂND A DĂRÂMAT
BISERICA DOMNEASCĂ „SF. DIMITRIE“ DIN GALAȚI?
- MĂRTURII INEDITE -**

-Rezumat-

În orașul Galați au existat, în perioada medievală, două biserici cunoscute închinare *Sfântului Mare Mucenic Dimitrie*. Una dintre acestea a fost ctitorită de domnitorul Vasile Lupu al Moldovei (1634-1653), pe malul Dunării, la răsărit de actuala biserică fortificată „Precista” și a dăinuit până la sfârșitul secolului al XIX-lea. Valoarea acestui locaș medieval a fost dată de câteva evenimente de răsunet, în centrul cărora s-a aflat. Astfel, aici au fost așezate moaștele Cuvioasei Parascheva, aduse de la Constantinopol, în drumul lor către Iași (iunie 1641, în prezența voievodului și a ierarhilor Moldovei); tot aici a slujit și în casele bisericii a găzduit marele patriarh al Antiohiei, Macarie al III-lea Zaim (în zilele de 17-19 ianuarie 1653 și, la întoarcere, între 17 septembrie -13 octombrie 1658), însoțit de diaconul Paul de Alep de la care a ajuns până la noi cronica vizitelor în Țările Române a acestui prelat.

Nu se cunoaște anul exact al zidirii bisericii domnești din Galați; cert este că ea se afla în funcțiune înainte de luna iunie 1641, fiind menționată de mai mulți călători străini din veacul al XVII-lea.

Contrar opiniilor formulate până acum de istorici, potrivit cărora biserica voievodului Vasile Lupu ar fi fost dărâmată în anul 1894, documente de arhivă descoperite recent și care sunt valorificate în prezentul studiu, dovedesc faptul că demolarea bisericii, care se ruina, s-a petrecut în anul 1898, iar autorii actului respectiv au fost doi gălățeni de confesiune mozaică.

De la acest important monument religios a fost salvat iconostasul original, care mai întâi a fost remontat în paraclisul Palatului Episcopal din Galați, cu hramul *Întâmpinarea Domnului*, sfințit în toamna anului 1901. După ce autoritățile comuniste au preluat în mod samavolnic clădirea reședinței episcopale (1967), transformând-o în Muzeu de artă contemporană, iconostasul bisericii Sf. Dimitrie a fost transferat în Dobrogea și montat la biserica Sf. Gheorghe din orașul Isaccea, județul Tulcea, unde se află și în prezent.

Pe locul unde a funcționat una dintre cele mai reprezentative ctitorii bisericesti din Galați – biserica Sf. Mare Mucenic Dimitrie – se află astăzi blocuri de locuințe. Agonia și sfârșitul locașului petrecute din puțina grijă față de valorile patrimoniale locale ale responsabililor vremii se dezvăluie în tot tragismul lor, grație

* Galați (editurapartener@yahoo.com)

Danubius, XXX, Galați, 2012, pp. 247-276.

documentelor care au conservat realitatea și pe care se cuvine s-o cunoaștem pentru a nu se repeta astfel de regretabile gesturi.

Cuvinte cheie: biserică domnească, Galați, Sfântul Dimitrie, Vasile Lupu, demolare

WHO DEMOLISHED "SAINT DEMETRIUS" PRINCELY CHURCH FROM GALAȚI AND WHEN? UNPUBLISHED TESTIMONIES

-Abstract-

There were two known churches devoted to the Saint Great Martyr Demetrius in Galați in the medieval period. One of these was built by ruler Vasile Lupu of Moldavia (1634-1653), on the Danube bank, east of the present "Precista" fortified church, and lasted till the end of the 19th century. The value of this medieval establishment was given by a number of resounding events in which it was involved. Thus, this was the place where the relics of Saint Paraskevi, brought from Constantinople, rested on their way to Iași (June 1641, in the presence of the voivode and hierarchs of Moldavia); this was also the place where the great patriarch of Antiochia, Macarie the III Zaim served and lived (between January 17 and January 19, 1653 and, on his way back, between September 17 and October 13, 1658), accompanied by deacon Paul of Aleppo from whom we have received the chronicle of this prelate's visits to the Romanian countries.

The exact year of its construction is unknown; what is certain about the royal church in Galați is the fact that it had been functioning before June 1641, as it was mentioned by many foreign travellers of the 17th century.

Contrary to the opinions expressed by the historians so far, according to which voivode Vasile Lupu's church might have been demolished in 1894, recently discovered archive documents, exploited by the present study as well, prove the fact that the church, which had become a ruin, was demolished in 1898, and the authors of that particular action were two Galați inhabitants of Mosaic faith.

The original iconostasis of this important religious monument was saved and moved to the chapel of the Episcopal Palace of Galați, dedicated to the Meeting of the Lord in the autumn of 1901. After the communist authorities had despotically taken the building of the Episcopal residence (1967) turning it into the Museum of contemporary art, the iconostasis of Saint Demetrius church was transferred to Dobruja and mounted in Saint George church in Isaccea town, Tulcea County, where it stands today.

The ground where one of the most representative church establishments of Galați used to function – the St. Great Martyr Demetrius Church – is now occupied by apartment buildings. The agony and the end of this establishment which happened as a result of the then officials' little care for the local patrimonial values unveil in their full tragedy thanks to the documents which preserved the reality which we ought to know in order not to repeat such regrettable gestures.

Keywords: princely church, Galați, Saint Demetrius, Vasile Lupu, demolition

Între edificiile patrimoniale de importanță națională, orașul Galați a avut, până în anul 1898, o biserică ortodoxă, ctitorită de domnitorul Vasile Lupu al Moldovei (1634-1653). Este vorba de biserica Sf. Mare Mucenic Dimitrie, care se afla pe malul Dunării¹. Valoarea acestui locaș medieval, care-și leagă existența de consemnări demne de cronică, a fost dată de câteva evenimente de răsunet, în centrul cărora s-a aflat. Aici au fost așezate moaștele Cuvioasei Parascheva, aduse de la Constantinopol, în drumul lor către Iași (iunie 1641, în prezența voievodului și a ierarhilor Moldovei); aici a slujit și în casele bisericii a găzduit marele patriarh al Antiohiei, Macarie al III-lea Zaim (în zilele de 17-19 ianuarie 1653 și, la întoarcere, între 17 septembrie-13 octombrie 1658), după cum vom arăta în continuare, însoțit de diaconul Paul de Alep de la care a ajuns până la noi cronică vizitelor în țările române a acestui prelat.

Nu se cunoaște anul exact al zidirii acestei biserici domnești; cert este că se afla în funcțiune înainte de luna iunie 1641. Istoricul Paul Păltănea presupune, credem noi cu temei, că voievodul a ridicat această biserică în Galați, pe malul Dunării, înainte de anul 1641, în legătură cu aducerea în Moldova a moaștelor Cuvioasei Parascheva². Nu ne îndoim de faptul că în această biserică au fost

¹ Biserica Sfântul Dimitrie, ctitoria voievodului Vasile Lupu, se afla fie pe terasa (str. Domnească, în zona Centru-Port din Municipiul Galați) dintre blocurile P4 și P6, în fața blocului V3 (Paul Păltănea, *Referat înregistrat în Cancelaria Episcopiei Dunării de Jos* sub nr. 848 din 21 aprilie 1992, f. 1r), fie pe locul unde este astăzi blocul V5, pe Aleea Mercur (Paul Păltănea, *Istoria orașului Galați de la origini până în anul 1918*, I, ed. a II-a (ediție coordonată de pr. Eugen Drăgoi), I, Galați, 2008, p. 55, n. 1), sau pe str. Domnească nr. 4, la est de blocul P 10 (Pr. Eugen Drăgoi, Viorica Solomon, *Biserici cu hramul „Sfântul Dimitrie” în Episcopia Dunării de Jos*, în broșura „Sfântul Mare Mucenic Dimitrie”, seria Liturgica, 10, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2001, p. 17). Toate aceste locații sunt foarte apropiate ca spațiu.

² Paul Păltănea, *Vechi locașuri de cult și viața bisericească în sudul Moldovei până în anul 1864*, în *Monumente istorice și izvoare creștine*, Galați, 1987, p. 212; Idem, *Istoria orașului Galați...*, I, p. 113. Și Silviu Văcaru (*Contribuția lui Vasile Lupu la dezvoltarea arhitecturii românești*, în „Anuarul Institutului de Istorie A. D. Xenopol”, XXXI, Iași, 1994, p. 92) consideră că biserica a fost ridicată înainte de 1641. Este eronată opinia lui Constantin Bilciurescu (*Monastirile și bisericile din România cu mici notițe istorice și gravuri*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1890, pp. 81, 82) că biserica respectivă a fost ridicată la 1648. Și profesorul Gh. N. Munteanu – Bârlad (*Galații*, Galați, 1927, p. 29) afirmă fără temei că „măreața biserică Sf. Dimitrie, ctitoria voievodului V. Lupu” a fost ridicată la 1648, și dărâmată în 1893 (păreră împărtășită și de arhim. Ieronim Motoc, *Mănăstiri dobrogene și din părțile Dunării de Jos*, în *De la Dunăre la Mare, mărturii istorice și monumente de artă creștină*, ed. a II-a, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1979, p. 200, precum și de Mihaela-Denisia Liușnea, *Pagini de istorie românească în documente de la Sfântul Munte Athos. Mănăstiri din Galați în*

așezate Sfintele moaște ale Cuvioasei Parascheva, în vara anului 1641, întâmpinate la Galați de domnitorul Vasile Lupu, de ierarhi din Moldova, de clerici și credincioși din oraș³.

Călători străini care a ajuns în voiajul lor și la Galați, la mijlocul secolului al XVII-lea amintesc acest locaș de rugăciune care era unul reprezentativ. Prima mărturie o datorăm arhiepiscopului catolic al Bulgariei, Petru Bogdan Bakšić (1601-1674) care, vizitând Galații în septembrie 1641, notează despre biserica Sf. Dimitrie: „În acest oraș se află o biserică mare de zid și frumoasă, ridicată de domn și închinată Sf. Mucenic Dumitru; este vecină cu biserica noastră...“⁴. Ceva mai departe, referindu-se la locașurile ortodoxe din Iași, scrie: „(Vasile Lupu) a adus de la Constantinopol și niște moaște întregi, anume trupul Sfintei Petka bulgară. Grecii o numesc Sf. Paraschiva și românii Sf. Vineri. Bulgarii și toate popoarele aceste o cinstesc foarte mult și o serbează la 14 octombrie. Domnul a cumpărat aceste moaște de la patriarhul Constantinopolului cu 30.000 de scuzi – în afară de alte cheltuieli – și le-a adus pe Marea Neagră și apoi pe Dunăre la Galați, unde au fost întâmpinate cu foarte mare evlavie și cu innuri de slavă, de către toți episcopii, stareții, călugării și preoții țării și de un mare număr de credincioși“⁵.

Peste 12 ani de la vizita arhiepiscopului Bakšić poposește la Galați un alt mare ierarh, de astă dată ortodox, anume Macarie al III-lea Zaim, patriarh al Antiohiei (1647-1672), însoțit de arhidiaconul și secretarul său, Paul de Alep. Patriarhul va întreprinde o lungă călătorie în Moldova și Țara Românească, precum și în Rusia pentru strângerea de ajutoare în vederea achitării datoriilor patriarhiei siriene. Întâistătorul antiohian și suita sa ajung la Galați în ziua de luni, 17 ianuarie 1653. Două nopți vor rămâne în orașul de pe Dunăre, după care la 19 ianuarie pornesc spre Iași.

izvoare athonite, în „Tabor“, an II, nr. 4, iulie 2008, p.108). La această biserică, scrie Gh. N. Munteanu, domnitorul era pomenit cu soția sa, Ecaterina (*op. cit.*, p. 30). Greșită este și afirmația pe care o găsim în statistica bisericească din 1872 (*Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos*, fond Dosare generale, dosar nr. 1183/1872, f. 16v.) că biserica Sf. Dimitrie s-a zidit la 1645; în mod surprinzător și editorii și comentatorii (M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru și Nicolae Stoicescu) volumului al VI-lea din seria *Călători străini despre țările române*, București, 1976, p. 24, n. 9, propun anul 1645. Nu se poate admite, de asemenea, părerea lui Alexandru Ligor (*Prin Moldova lui Vasile Lupu*, București, 1987, p. 173) că biserica a fost ctitorită de Vasile Lupu la 4 martie 1644. Toate aceste cronologii de fundare sunt infirmate de mărturia unui contemporan, care la 1641 se referă la existența deja a bisericii domnitorului, după cum vom arăta în continuare.

³ Paul Păltănea, *Vechi locașuri de cult...*, p. 212; pr. Eugen Drăgoi, *Episcopia Dunării de Jos*, în *Sfânta Parascheva – călăuza pelerinilor*, Editura Trinitas, Iași, 2000, p. 94.

⁴ *Călători străini despre țările române*, vol. V, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1973, p. 227.

⁵ *Ibidem*, p. 235.

Patriarhul a fost găzduit, cum am spus, pe timpul șederii în Galați, în casele ctitoriei domnești a lui Vasile Lupu. Iată fragmentele din relatarea lui Paul de Alep care ne interesează, și în centrul căreia se află biserica Sf. Dimitrie: „*Noi ne-am îndreptat apoi spre Galați, în după-amiaza aceleiași zile, luni 17 ianuarie... Dregătorii, preoții și ceilalți locuitori ai orașului au venit în întâmpinarea domnului nostru patriarh. L-au dus la biserica Sf. Dimitrie, ridicată de curând de Vasile, marele domn. Apoi a dat-o lui Atanasie Patellarios, patriarh al Constantinopolului despre care am vorbit mai sus...⁶. La intrarea domnului nostru patriarh în biserică și la ieșirea lui s-au tras, ca de obicei, clopotele de bronz: erau primele clopote pe care le auzeam la ei; Dumnezeu să nu ne lipsească de frumosul lor sunet! Am cântat pentru el «Axion estin!». Apoi preoții l-au întâmpinat pe patriarh înveșmântați în odăjdii, cu lumânări și cu cădelnițe și au spus: «Doamne miluiește» și următoarele. Au pomenit numele său, apoi pe acela al domnului și al soției sale. Au isprăvit slujba și au rostit polihroniul, pentru domn, pentru soția acestuia și pentru fiul lui, după obiceiul nelipsit la sfârșitul fiecărei slujbe. Apoi domnul patriarh a ieșit cel dintâi, purtându-se lumânări înaintea lui. El s-a oprit la ușa bisericii și a dat binecuvântarea sa tuturor, pe măsură ce ieșeau, unul după altul, potrivit obiceiului lor.*

Am stat câțva timp în casa parohului acestei biserici; apoi ne-am întors seara la biserică după ce s-au tras toate clopotele pentru pomenirea sărbătorii Sf. Atanasie și Chiril, patriarhii Alexandriei. Am fost de față la Vecernie și a doua zi la Utrenie; am ieșit și ne-am întors la liturghie. Am ieșit după patru ceasuri și jumătate. În acest oraș sunt opt biserici, cele mai multe de piatră...⁷.

La întoarcerea din lunga sa călătorie (toamna anului 1658), patriarhul Macarie al III-lea se oprește din nou în Galați. Vreme de aproape o lună de zile va găzdui în casa bisericii Sf. Dimitrie din Galați. Iată relatarea arhidiaconului Paul de Alep: „*Ajungând în această localitate (Galați, n.n.), în seara de vineri, 17 septembrie, am tras la Mănăstirea Sfântului Dumitru. Apoi eu am plecat la Iași pentru niște treburi care nu răbdau amânare și care mai rămăseseră de rânduit și apoi m-am întors aici.*

La Galați am stat timp de 22 de zile, căutând o corabie care să ne ducă pe Marea Neagră la Sinop, dar nu am găsit niciuna...

Am plecat din Galați în dimineața de miercuri, 13 a lunii octombrie...⁸.

⁶ Afirmația despre așezarea patriarhului Atanasie Patellarios la biserica Sf. Dimitrie din Galați este eronată. Acesta a rezidat la Mănăstirea Sf. Nicolae din Galați. Vezi † Casian, Episcopul Dunării de Jos, pr. Eugen Drăgoi, *Un patriarh ecumenic la Galați. Sfântul Atanasie Patellarios*, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2009, pp. 129-143.

⁷ *Călători străini despre țările române*, vol. VI, pp. 24-26.

⁸ *Ibidem*, pp. 277, 282.

Astfel de mărturii sunt de natură să sublinieze importanța ctitoriei lui Vasile Lupu, care din nefericire, nu mai există astăzi. Nu ne îndoim că și alte ilustre personalități bisericești au intrat și s-au rugat în acest lăcaș, sau au fost găzduiți în casele mănăstirii, în trecerea lor prin Galați.

În prezentul studiu nu ne propunem să redăm istoria bisericii Sf. Dimitrie, ci să ne ocupăm de ultimii ani de existență ai ctitoriei voievodale gălățene. Înainte însă dorim ca la datele publicate de istoricul Paul Păltănea în legătură cu această biserică⁹ să adăugăm câteva alte mărturii care n-au fost luate în considerare până acum.

Lista egumenilor cunoscuți cuprindea doar un singur nume, respectiv al arhimandritului *Anania*, în decembrie 1793¹⁰. Completăm aici această listă cu încă două nume de stareți. Astfel, între prenumerații *Lexiconului* lui Neofit Duca, tipărit la Viena în 1807 se numără și *Ioanichie* de la Sf. Dimitrie din Galați, care subscris un exemplar¹¹. În „Izvod de mănăstiri și schituri ce să află în Eparhia Sfintei Episcopii Hușu – 1809” Mănăstirea Sf. Dimitrie din Galați este înscrisă ca aparținând de Mănăstirea Sf. Pavel (Muntele Athos), având doi slujitori: *ierom. Grigorie, igumen, grec; preotul Dimitrie, grec*¹². În catagrafia mănăstirilor închinată, la 11 octombrie 1809 egumen era același *ieromonah Grigorie*, nemaifiind niciun alt viețuitor înscris¹³. Tot în octombrie 1809, Mănăstirea Sf. Dimitrie din Galați primea, din dispoziția mitropolitului Gavriil Bănulescu Bodoni,

⁹ Paul Păltănea, *Vechi locașuri de cult...*, pp. 212-213; Idem, *Istoria orașului Galați...*, pp. 113-114.

¹⁰ Preotul Ioan Antonovici, *Documente bărlădene*, vol. II, Bârlad, 1912, p. 85-86, doc. LXII (Documentul poartă data de 10 decembrie 1793 și se referă la „scrisoarea lui Costa Ghianu pe care o dă la mâna arhimandritului Anania, egumenul Mănăstirii Sfântului Dimitrie din Galați și a biv vel postelnicului Celibi Aleco Enculeu, pentru niște dughene din târgul Bârladului”). Vezi și Paul Păltănea, *Noi completări la istoria Bisericii gălățene*, în *La cumpăna dintre milenii*, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2000, p. 206 (republicat în *Istorie bisericească, misiune creștină și viață culturală de la începuturi până în secolul al XIX-lea*, I, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2009, p. 572).

¹¹ Constantin A. Stoide, *Comerțul cu cărți dintre Transilvania, Moldova și Țara Românească între 1730 și 1830*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2005, p. 229.

¹² Constantin N. Tomescu, *Știri catagrafice din Biserica Moldovei în 1809*, în „Arhivele Basarabiei”, an. III, nr. 2, aprilie-iunie 1931, p. 82; republicare în Constantin N. Tomescu, *Biserica din principatele române la 1808-1812* (ediție îngrijită și note de pr. Eugen Drăgoi), Editura Partener, Galați, 2010, p. 123. Este inexactă informația lui Corneliu Istrati (*Statistici eclesiastice efectuate în Moldova între anii 1808 și 1912*, în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A. D. Xenopol”, vol. XXV, 1, Iași, 1988, p. 342) că ambii slujitori erau ieromonahi.

¹³ Corneliu Istrati, *op. cit.*, p. 346; Constantin N. Tomescu, *Biserica din principatele române...*, p. 101, nr. 23, cu precizarea „slujește un preot de mir”.

alături de alte 36 de mănăstiri din Moldova, două cărți de *Tedeum* (una în l. română și alta în l. geracă), la prețul de 2,20 lei ex¹⁴.

Într-un document din 1812 mănăstirea era acuzată că n-a răspuns la o solicitare a Mitropoliei privind fânul ce trebuia dat pentru „îndestularea cailor împărătești”¹⁵.

Proto-prezviterul Petru¹⁶ era îndatorat prin Anaforaua semnată de Veniamin, mitropolitul Moldovei și de episcopii Gherasim al Romanului și Meletie al Hușilor la 22 martie 1826, „a păzi în totul a acestei însărcinări, cu neconținerea sfintelor slujbe, curățania sfintelor aceste lăcașuri (adică Precista, Sf. Gheorghe, Sf. Dimitrie și Sf. Nicolae din Galați, n.n.) de-a pururea în bună și plăcută stare și rândueală, când și darea banilor rânduiți spre ținerea acestor monastiri se vor răspunde de comitet în bună rândueală...”¹⁷. „Pe lângă aceasta mai fiind în Galați patru biserici dintr-a monastirilor închinare, în jos adecă Precista, Sfântul Gheorghe, Sfântul Dimitrie și Sfântul Necolai, care neavând osebit venit al lor, afară de o moșioară a Precistei, și întru nicio purtare de grijă, se află în foarte proastă stare, unile și descoperite, altele fără cele de prin prejur, și altele și fără cele pe dinlăuntru, și neputând închipui ceva mai simțitoriu lucru acum deodată, decât venitul cantariului din Galați, ce-l și avea mai înainte, fie milostivirea voastră a se și slobozi acest venit în priimirea protopopului din Galați Petru, asupra căruie s-au însărcinat purtarea de grijă a câte patru acele biserici, ca prin închipuirile sale cele povățuitoare, de smeritul nostru rugătoriu episcopul de Roman, ca unele ce sunt în a sa eparhie, să se // îndeletnicească a întâmpina cele mai de trebuință pentru urmarea sfintelor slujbe și prin (în)cetul a le aduce la starea ce s-ar pute(a) mai bună și plăcută”¹⁸.

În cele ce urmează, pe baza unor documente nepuse în valoare până acum, vom schița adevărata istorie, mai bine-zis „filmul” desființării parohiei și demolării importantului monument, care a fost, la vreme, un act nechibzuit, de o condamnabilă lipsă de grijă față de un astfel de locaș, efigie de primă însemnătate a patrimoniului gălățean. Totodată vom urmări și „odiseea” unei piese patrimoniale de la mijlocul secolului al XVII-lea – anume iconostasul bisericii Sf. Dimitrie – care parcă printr-o minune, a rezistat până în zilele noastre, aflându-se și astăzi în uzul liturgic, deși nu în orașul pentru care s-a realizat inițial.

Pentru a înțelege corect contextul în care s-a desfășurat această nefericită acțiune și a păstra obiectivitatea în privința responsabilității și vinovăției protagoniștilor evenimentului respectiv, facem dintru început precizarea că

¹⁴ Constantin N. Tomescu, *Biserica din principatele române...*, p. 302.

¹⁵ Marin Popescu-Spinieni, *Procesul mănăstirilor închinare*, București, 1936, p. 52.

¹⁶ Este vorba de Petru Procopie, protoiereul ținutului Covurlui între anii 1825-1844.

¹⁷ Th. Codrescu, *Uricariul*, vol. I, ed. a II-a, Iași, 1852, p. 379.

¹⁸ *Ibidem*, p. 382-383.

biserica Sf. Dimitrie se afla în administrarea statului și nu a Eparhiei Dunării de Jos. Pe aceeași linie-deviză a imparțialității analizei faptelor istorice *sine ira et studio* subliniem că persoanele din sânul Eparhiei Dunării de Jos care au contribuit tangențial la actul decizional al desființării bisericii Sf. Dimitrie nu pot fi absolvite de ușurința cu care s-au angajat ori s-au lăsat atrași în cursa demolării unei ctitorii domnești.

*

Un reportaj publicat în oficiosul Bisericii Ortodoxe Române la începutul secolului al XX-lea consemna că biserica Sf. Dimitrie s-a desființat în anul 1894¹⁹, obiectele și mobilierul fiind transportate provizoriu la biserica cu același hram, construită în 1894, în cartierul Bădălan și apoi transferate la paraclisul din Palatul episcopal cu hramul *Întâmpinarea Domnului*, construit sub păstorirea episcopului Partenie Clinceni²⁰.

Protopopul ținutului Covurlui, economul Gheorghe Popescu, referindu-se la istoria bisericii ridicate de voievodul Vasile Lupu, în 1906, scria următoarele despre dărâmarea locașului și soarta bunurilor ce i-au aparținut: „De la 24 aprilie 1886 această biserică a fost închisă din cauză că se găsea în stare rea. În anul 1897 cu adresa Ministerului de Culte No. 65965 comunicată de Protoierie cu ordinul No 697 din 18 octombrie 1897 a fost dărâmată, iar catapetezma împreună cu alte icoane, din ordinul P.S. Partenie, actualul mitropolit al Moldovei și Sucevei, fost episcop al Dunărei de Jos, au fost transportate și așezate în capela // palatului episcopal. Locul unde a fost această biserică astăzi este împrejmuț, iar în locul Sf. Mese s-a ridicat de către Primăria locală un mic monument”²¹.

Istoricul Paul Păltănea scrie că biserica a fost închisă la 24 aprilie 1886 și că „în jurul acestei date”, Constantin Bilciurescu văzând-o, a subliniat „adevărata importanță a acestui monument”²². De asemenea, adaugă că biserica „a fost

¹⁹ Sfințirea Paraclisului Palatului Episcopal din Galați, în „B.O.R.”, an XXV (1901-1902), p. 558. Adresa Arhiepiscopiei Dunării de Jos nr. 1121/1894 și adresa nr. 4997/1894 a Ministerului Cultelor.

²⁰ Sfințirea Paraclisului Palatului Episcopal din Galați, în „B.O.R.”, an XXV (1901-1902), p. 558.

²¹ Econom stavrofor Gheorghe Popescu, *Protopopia județului Covurlui. Dare de seamă despre afacerile bisericesti*, București, 1906, p. 79.

²² Paul Păltănea, *Vechi locașuri de cult...*, p. 213; Idem, *Istoria orașului Galați...*, I, p. 114. Din păcate Constantin Bilciurescu (*op. cit.*, p. 82) consideră că biserica Sf. Dimitrie din Galați a fost construită în anul 1648 și raportează importanța acestui monument la evenimentele petrecute în jurul acestui an în țările române. În continuare autorul respectiv notează cu regret: „Ca reparațiune, biserica a fost refăcută la 1829 din temelie de preotul Ioan Papazolu, care a comis sacrilegiul de a schimba cu desăvârșire caracterul construcțiunii, așa încât nu se poate recunoaște stilul arhitecturii epocii în care a fost fundată pentru prima oară” (*ibidem*).

dărâmată în 1894, la ordinul Ministerului Cultelor, obiectele de cult și catapetezma fiind transferate la paraclisul palatului episcopal, sfințit la 8 septembrie 1901²³.

Bună parte din afirmațiile autorilor citați mai sus sunt eronate, după cum vom demonstra în paginile următoare.

Declinul falnicei biserici a lui Vasile Lupu a început îndată după actul secularizării averilor bisericești (1863), când aceasta devine biserică de mir²⁴. În anul 1864 avea doi preoți: iconomul *Vasile Halunga*, îngrijitor (paroh, n.n.) și *Ștefan Poalelungi*; doi cântăreți: Costache Halunga și Ion Bălănescu; un eclesiarh, în persoana lui Toma Cănipă și un servitor, Petrachi Bălănescu²⁵. Nu știm dacă în acest an mai slujea la altarul bisericii respective preotul *Ioan Neagu*. Despre acesta protoiereul de Covurlui raporta Episcopiei Hușilor, în primăvara anului 1861 că „*n-are nici învoirea episcopală, nici protoierească pentru vreo biserică din Galați. El este venit aicea de 6 ani și giumătate, din acest ținut*”²⁶. Așadar, preotul Neagu a slujit la biserica Sf. Dimitrie, cel puțin între anii 1854/1855-1861.

Preotul Vasile Halunga se mută la cele veșnice la 29 iunie 1866²⁷, în locul său fiind numit preotul *Ștefan Isvorschi*²⁸. Probabil că și cel de-al doilea preot, Ștefan Poalelungi, care era în slujba bisericii înainte de 1840²⁹, a decedat, deoarece la 22 aprilie 1867 se transferă la biserica Sf. Dimitrie preotul *Ilie Babeș*³⁰ care

²³ Paul Păltănea, *Vechi locașuri de cult...*, p. 213. Același an eronat al demolării și la arhim. Daniil Oltean, *Repere ale istoriei vieții mănăstirești în Eparhia Dunării de Jos*, în vol. „Credință, istorie și cultură la Dunărea de Jos”, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2005, p. 352. Revenim și noi asupra afirmației că biserica a fost demolată în 1894 (Pr. Eugen Drăgoi, *Dascăli gălățeni într-un izvod inedit de la mijlocul secolului al XIX-lea*, în „Danubius”, XXVII, Galați, 2009, p. 87).

²⁴ Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos, fond Dosare generale, dosar nr. 176/1864, f. 8, 19v. Despre situația bisericii și a caselor sale, precum și despre câteva intervenții făcute de preoții bisericii în vederea efectuării reparațiilor, vezi Paul Păltănea, *Vechi locașuri de cult...*, pp. 212-213.

²⁵ Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos, fond Dosare generale, dosar nr. 176/1864, f. 19v. La biserica Sf. Dimitrie a slujit ca dascăl, până în 1856, Constantin Ștefan, iar dascălul Simeon Sârbu a murit la 1858. Vezi pr. Eugen Drăgoi, *Dascăli gălățeni...*, p. 87.

²⁶ Arhiva Protopopiatului Galați, dosar nr. 122/1861, f. 3v, nr. 4. „Lista lămuritoare de câți preoți și diaconi din Galați sunt iregulari în privirea permisiunii către bisericile unde acum fac slujbe”. Această listă s-a trimis de protoieria Covurlui Episcopiei Hușilor la 5 aprilie 1861, cu adresa nr. 203, pe când Melchisedec era locotenent de episcop.

²⁷ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Galați (SJAN), Colecția registre stare civilă comunală, Primăria Galați, morți, dosar nr. 17, 1866, f. 58.

²⁸ Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Inventar nr. 1, p. 76 (actul lipsește).

²⁹ Arhiva Protoieriei Galați, dosar nr. 6/1860, f. 1.

³⁰ Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos, fond Dosare generale, dosar nr. 667/ 1867, f. 4.

slujise anterior la biserica Sf. Ioan Botezătorul din Galați. În anul 1871 acesta „se permută” la biserica Sf. Nicolae din Galați³¹.

La 4 aprilie 1872 protoierul Ioan Severin al județului Covurlui propunea episcopului Melchisedec Ștefănescu ca în locul preotului Ilie Babeș să fie transferat la biserica Sf. Dimitrie preotul *Ion Coceorvei* de la biserica Sf. Împărați din Galați, care să fie numit „îngrijitor” (paroh), întrucât „actualul îngrijitor Ștefan Isvorschi nu corespunde atât în privirea rânduinelor bisericești, cât și a îngrijirii materiale”³². Ierarhul aprobă acest transfer, preotul Isvorschi fiind trecut pe postul II de slujitor³³.

Starea de degradare în care se afla biserica Sf. Dimitrie, asociată cu neputința de a se instala în una din casele parohiei îl nemulțumește profund pe preotul Coceorvei, care se adresează episcopului Melchisedec, la 25 septembrie 1872, scriind: „*Această biserică se află într-o stare foarte deplorabilă – nu vă mai amintesc despre starea exterioară – precum acoperământul carele fiind de oale (olane, n.ns.) cam greu, parte despre răsărit s-au lăsat așa încât ploaea au prins a străbate chiar în Sf. Oltariu. Ograda lipsește cu totul. În privința obiectelor dinăuntru asemenea este nenorocită. Din cărțile necesare pentru serviciul divin nu sunt decât un Octoih și două Minee pe douăsprezece luni și acele deslegate. Au fost un rând de Minee de Buzău, însă acelea s-au luat de părintele Izvorschi, sub cuvânt că ar fi proprietate a Sf(inției) sale.*

*Fănarile (felinare portabile pentru procesiuni, n.ns.) care sunt la această biserică nu cred că asemenea fănare s-ar fi aflând la alte biserici din Galați. Praporul este cu neputință a-l mai scoate din biserică, unde cere necesitate. Din Sf. veșminte au fost un rând mai bun, însă acela s-au luat de cătră părintele Izvorschi, sub motivul cu care au luat și mineiele...”*³⁴. În raportul respectiv se mai spune că preotul Isvorschi ocupă casele bisericii; preotul Coceorvei cere ori să i se dea locuința conslujitorului, ori să fie mutat din nou la biserica Sf. Împărați. Cu aprobarea ierarhului și acordul ministerului, preotul Coceorvei se va întoarce la biserica Sf. Împărați în aprilie anul următor, în locul său la Sf. Dimitrie fiind transferat preotul *Mihail Dragomir* de la biserica Sf. Gheorghe din vecinătatea imediată a ctitoriei lui Vasile Lupu³⁵.

De remarcat faptul că citind raportul preotului Coceorvei din 1872 despre starea bisericii, episcopul Melchisedec mijlocește la Ministerul Cultelor cu

³¹ Idem, Inventar nr. 1, p. 185 (actul lipsește).

³² Idem, fond Dosare generale, dosar nr. 1159/1872, f. 1. Raportul Protoieriei nr. 56.

³³ *Ibidem*, f. 2-3.

³⁴ *Ibidem*, f. 1.

³⁵ Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos, fond Dosare generale, dosar nr. 1256/1873, f. 1-3.

rugăminte de a se repara Sfântul locaş³⁶, dar se pare că nu s-a făcut nimic în această privință.

Între timp, la biserica Sf. Dimitrie este numit al doilea slujitor în persoana preotului *Nicolai Georgiu* (desigur în locul preotului Isvorschi cu care nu știm ce s-a întâmplat), după cum citim în adresa nr. 745 trimisă ministerului de episcopul Melchisedec, la 26 decembrie 1875. Aflând că ministerul nu mai finanțează decât un post de preot la această biserică, ierarhul scrie că după părerea sa n-ar fi nevoie nici de acesta „pentru că acest templu este de prisos a avea cler aparte, căci: 1) nu are nicio parohie (enorie, n.ns.), servind mai demult acest templu ca mitoc al egumenilor greci; și 2) ea fiind în apropiere de un alt templu întreținut de stat – Sfântul Georgie – de care se desparte numai prin o stradă, ar putea prea bine clerul de la acest templu să servească pe rând și templul Sfântului Dimitrie, rămânând ambele aceste temple atașate la una și aceeași parohie”³⁷. Ministerul aprobă propunerea episcopului Melchisedec, ceea ce se comunică protoierelui de Covurlui³⁸.

Nu știm când și-a încheiat activitatea la biserica Sf. Dimitrie, preotul *Mihail Dragomir*³⁹; el slujea, la 1887, ca proistos onorific provizoriu la biserica Sf. Ilie din Galați, alături de parohul acestei biserici, preotul *N. Ursache*⁴⁰, dar la începutul 1888 era totuși preot paroh la biserica Sf. Arhangheli Mantu⁴¹.

Ultimele lucrări de reparații la biserica domnească din Galați s-au făcut în cursul anului 1885, după cum rezultă dintr-un „compt de venituri și cheltuieli”⁴² pe acest an; evident erau lucrări de întreținere, paliative în raport cu ceea ce avea nevoie sfântul locaş. Astfel s-a realizat un deviz în luna aprilie 1885 (probabil pentru lucrări mai ample care urmau a se executa) și care a costat 40 de lei. Potrivit aceluiași „compt” s-au mai plătit: 15 lei în luna mai pentru „reparatul ogrăzei”; 12 lei în luna iunie pentru „meremetul (reparații, n. ns.) la încăperi”; 15 lei în luna septembrie pentru „meremetul plafonului în pridvor” și 10 lei în luna octombrie

³⁶ Idem, dosar nr. 1192/1872, f. 3v. Adresa nr. 564 din 1 decembrie 1872.

³⁷ Idem, dosar nr. 1474/1876, f. 1.

³⁸ *Ibidem*, f. 2. Adresa ministerului nr. 384 din 16 ianuarie 1876 către eparhie; adresa Episcopiei Dunării de Jos nr. 42 din 20 ianuarie 1876 trimisă Protoieriei jud. Covurlui.

³⁹ Episcopul Melchisedec îl considera inapt pentru a conduce o parohie. Cf. Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos, fond Dosare generale, dosar nr. 1114/1871, f. 5.

⁴⁰ Primăria comunei Galați, *Starea bisericilor comunale și a clerului lor în 1887*, Galați, 1887, p. 6.

⁴¹ Vezi SJAN Galați, colecția Manuscrise, dosar nr. 1/1827-1872, f. 30v. Vezi și pr. Eugen Drăgoi, *Contribuții la istoria bisericii Sf. Voievozi Vechi (zisă Mantu) din Galați*, în „Buletinul Fundației Urechia”, anul 8, nr. 11, noiembrie 2010, p. 104.

⁴² Potrivit contului respectiv, biserica Sf. Dimitrie a avut pe anul 1885 un venit de 130 lei și 50 de bani, la care s-a adăugat soldul anului precedent de 166 lei și 50 de bani; cheltuielile s-au situat la nivelul sumei de 172 de lei și 20 de bani.

pentru „dresul cu var și nisip pe afară”⁴³. Locașul este închis în primăvara anului 1886, după cum am arătat la începutul acestui studiu.

După închiderea definitivă a acestui locaș, lăsat în totală părăsire, an de an s-a deteriorat, ajungând în pericol de prăbușire. La doar doi ani după încetarea activităților liturgice în acest locaș, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice solicita Episcopiei Dunării de Jos să comunice „cum, când și pentru ce s-a dispus închiderea bisericii Sf. Dumitru din Galați?”⁴⁴. O săptămână mai târziu episcopul Partenie Clinceni răspunde ministerului prin adresa nr. 1004 din 9 iulie 1888, scriind între altele: „*Biserica S(f)ântului Dimitrie din Galați s-a închis în anul 1886 de către predecesorul nostru (episcopul Iosif Gheorghian, n.n.), din cauză că s-a găsit într-o stare de delăsare, plound într-însa prin mai multe părți și având pridvorul sprijinit cu dulapi (proptele) spre a nu cădea. Despre aceasta s-a adus la cunoștința acestui onor. Minister prin adresa Episcopiei de sub nr. 263 din 21 aprilie anul 1886*”⁴⁵.

După primirea acestui răspuns, ministrul Titu Maiorescu, prin adresa nr. 10.054 din 22 august 1888 a solicitat parohiei Sf. Dimitrie să ia măsuri de executarea lucrărilor de reparații pentru „a pune biserica în stare de-a servi”⁴⁶. Drept urmare, „îngrijitorul” (corespondentul preotului paroh din vremea noastră, n.n.) acestei biserici, cere mijlocirea eparhiei „de-a face reparațiuni acelei biserici”⁴⁷.

Câteva zile mai târziu ierarhul Dunării de Jos delegă pe protoiereul județului Covurlui să facă o cercetare a stării bisericii Sf. Dimitrie. Lucrul acesta reiese din raportul pe care protopopul iconom Constantin Caciuc îl înaintează la 5 septembrie 1888 chiriarhiei și în care descrie starea bisericii la acea dată astfel: „*Am constatat că zisa biserică se află într-o mare stare de deteriorare: clopotnița care e construită din lemn și care e așezată pe zidurile de la intrare (pridvorul), fiind desvălită de fortune, ploaea pătrunde înăuntru prin plafondul (sic!) ei a căruia tencuială au și căzut, iar el, plafondul, fiind putred, se află sprijinit cu dulapi spre a-i împedeca căderea.*”

În interiorul bisericeii ploaea a pătruns prin acoperământul care-i putred de tot, astfel că tencuiala plafondului în mai multe părți e deja căzută, iar în celelalte părți, pe unde mai există, fiind deja desprinsă, amenință a cădea în curând. De asemenea și pe din afară tencueala bisericeii este stricată pe alocurea

⁴³ Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Fond Dosare generale, dosar nr. 1818/1886, f. 43v-43r.

⁴⁴ Idem, dosar nr. 1848/1889, f. 1. Adresa Ministerului nr. 8101/2 iulie 1888.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 1v.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 3r.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 2r. Adresa Protoieriei jud. Covurlui nr. 509/26 august 1888.

din cauză că apa de pe acoperământ se scurge pe pereți, neavând uluce cu țevi de scurgere.

Astfel fiind starea materială a acestei biserici, pentru // a o aduce în stare de a putea servi, ar necesita întrebuințarea unei sume de bani destul de însemnată, care cheltueală o cred zadarnică întrucât tot în acea localitate, la o depărtare de 20 metre (sic!) se află biserica S(f)ântul M. M. Gheorghie care e în bună stare și destul de suficientă pentru enoriașii ambelor biserici din raionul acele localități, așa că nu se simte deloc necesitate și de biserica S(f)ântului Dimitrie⁴⁸.

Dincolo de obiectivitatea observațiilor protoiereului C. Caciuc referitoare la starea bisericii, trebuie să observăm că în mod intenționat nu se amintește nimic de faptul că este vorba de o biserică ridicată de domnitorul Vasile Lupu, deci cu valoare patrimonială, și se vedește clar intenția de a nu proteja sub nici un chip monumentul. Concluzia protoiereului formulată în raportul sus-amintit, totuși nu are în vedere demolarea bisericii; el opinează ca biserica Sf. Dimitrie să rămână închisă, iar enoriașii de la acest locaș să fie afiliați bisericii Sf. Gheorghe.

Episcopul Partenie se grăbește să comunice Ministerului constatările protoiereului privind starea bisericii Sf. Dimitrie, adăugând și alte considerații personale, în finalul documentului respectiv, din care rezultă în mod cert că ierarhul nu dorea salvarea bisericii. Astfel, citim: „Noi având în vedere starea de ruină în care se află această biserică; având în vedere că **ea n-are nicio însemnătate arhitectonică** și că orice cheltueli pentru a ei reparațiune ar fi zadarnice; având în vedere că **este puțin încăpătoare, măruntă, întunecoasă și umedă**; având în vedere că ea nu are decât un număr foarte restrâns de enoriași și că se găsește situată în apropiere de 20 metre de biserica S. Gheorghe; pentru aceste motive și în vedere // că acum ne găsim în perioada fixării parohiilor, menținem închiderea acestei biserici și am dispus ca poporenii ei să fie atașați la biserica S. Gheorghe care este în bună stare⁴⁹. Am subliniat „argumentele“ ierarhului care îngroșau ideea de inutilitate a acestui locaș, cel mai neadevărat dintre acestea fiind lipsa de însemnătate arhitectonică! Nu după multă vreme același ierarh va face afirmația că biserica Sf. Dimitrie, prin obiectele sacre aflate în dotare, prezintă importanță patrimonială!

În ton cu considerațiile din scrisoarea de mai sus, episcopul eparhiei cu sediul în Galați nu aprobă executarea reparațiilor la biserica lui Vasile Lupu⁵⁰, iar ministerul, luând cunoștință de conținutul scrisorii oficiale suspendă bugetul slujitorilor bisericii Sf. Dimitrie de la 1 iulie 1889⁵¹. Prin aceasta înceta în mod oficial existența parohiei Sf. Dimitrie.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 4r-v.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 5v-6r. Adresa Episcopiei Dunării de Jos nr. 1354 din 9 septembrie 1888.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 6r. Adresa nr. 1355 din 9 septembrie 1888 către Protoieria jud. Covurlui.

⁵¹ *Ibidem*, f. 7. Adresa ministerului nr. 2636 din 27 iunie 1889.

Un gest lăudabil este făcut totuși de locțiitorul de protoiereu, iconomul Șt. Ionescu. Acesta intervine la eparhie cu propunerea ca „obiectele ce constituie dota“ bisericii Sf. Dimitrie „stând închise și fiind fără nicio îngrijire sunt expuse a se naralisa (degrada, n.n.) în cel mai scurt timp, deoarece în numita biserică pătrunde ploaia“ să fie încredințate „cu inventar“ bisericii Sf. Gheorghe⁵², ceea ce episcopul aprobă „până la noi dispozițiuni“⁵³.

După această măsură, timp de cinci ani documentele de arhivă nu mai fac nicio referire la biserica Sf. Dimitrie; este de presupus însă că în absența măsurilor de protecție, starea locașului a continuat să se degradeze. Locașul va reintra în atenția autorităților în anul 1894 în următoarele împrejurări.

La 1 aprilie 1894 ia ființă parohia Sf. Dimitrie din cartierul gălățean Bădălan din necesitatea de a asigura asistența religioasă a creștinilor care la sfârșitul secolului al XIX-lea au populat masiv acest spațiu din valea orașului, atrași de activitățile productive și comerciale ce ofereau venituri importante pentru traiul zilnic⁵⁴. Înființarea parohiei Sf. Dimitrie din Bădălan s-a petrecut în contextul punerii în aplicare a *Legii clerului mirean și seminariilor*, promovată de ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Take Ionescu și sancționată prin Decretul nr. 2330/29 mai 1893 al regelui Carol I, prin care, între altele, se reglementa situația materială a clerului și se prevedeau noi criterii de înființare a unei parohii⁵⁵. În doar câteva luni de zile se ridică din temelie locașul noii parohii, care se va sfinți la 13 noiembrie 1894 de către episcopul Partenie Clinceni⁵⁶.

În timpul construirii acestei biserici, epitropii ei se adresează ministerului (la 28 august 1894) cerând aprobarea de a fi oferite „toate odoarele ce se găsesc în biserica S(f)ântului Dimitrie cel Vechi, tot din acest oraș, astăzi fiind ruinată și închisă de opt ani, de când nu se mai oficiază serviciul divin într-însa..., precum: catapiteasma cu S(f)ântele icoane, policandrelle, clopotul, veșmintele, cărțile, S(f)ântele vase și, în fine, toate obiectele necesare serviciului divin...“⁵⁷. Cererea epitropilor noii biserici era întemeiată și pentru un alt motiv, anume acela că

⁵² *Ibidem*, f. 9r, raportul nr. 553 din 17 iulie 1889.

⁵³ *Ibidem*, f. 9v. Adresa eparhiei nr. 493 din 21 iulie 1889.

⁵⁴ SJAN Galați, Fond Primăria orașului Galați, dosar nr. 79/1894-1899, f. 27.

⁵⁵ Paul Brusankowski, *Legea clerului mirean și a seminariilor*, în „Enciclopedia ortodoxiei românești“, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010, p. 365.

⁵⁶ Ec. stavr, Gheorghe Popescu, *Protopopia județului Covurlui. Dare de seamă...*, București, 1906, p. 90; Econ. I. C. Beldie, *Schițe istorice asupra județului Covurlui. Contribuțiuni*, Galați, 1925, p. 14; Gh. N. Munteanu – Bârlad, *Galații*, Galați, 1927, p. 66-67; (Pr. I. C. Beldie), *Bisericile și clerul din Galați*, în rev. „Căminul“, an VII, nr. 3, Galați, 1931, p. 95: „Biserica Sf. Dumitru zis cel nou“; Teodor Iordache, *Albumul Galaților, 1935-1936*, Galați, f.a., p. 26; *Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos*, fond Parohia Sf. Dumitru, dosar nr. 855/1965-1975, f. 132; Paul Păltănea, *Istoria orașului Galați...*, partea a II-a, p. 213.

⁵⁷ Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Fond Dosare generale, dosar nr. 1848/1889, f. 11r.

locuitorii din cartierul Bădălan erau deserviți religios de multă vreme de către slujitorii ctitoriei lui Vasile Lupu, după cum afirma în anul 1872 protoiereul județului Covurlui, iconomul Ioan Severin: „*Din vechime încă au fost atașați la această biserică și locuitorii din Bădălan*”⁵⁸. Solicitat probabil să se pronunțe în legătură cu chestiunea preluării odoadelor de către noua biserică Sf. Dimitrie⁵⁹, episcopul Partenie scrie ministerului (adresa nr. 1121 din 20 septembrie 1894) următoarele: „*Catapiteasma (tâmpla) bisericeii închisă Sf. Dimitrie, pe cari o cere numita epitropie este foarte veche, frumoasă și de mare însemnătate arhitectonică și, prin urmare, nu credem a fi folositor a se da noii biserici, ci socotim a fi mai nimerit să se reserve pentru paraclisul ce se va face în palatul episcopal din Galați. Bisericii celei nouă i se pot da celelalte obiecte de la biserică închisă, precum și icoane atât de la aceasta, precum și de la alte biserici cari au de prisos și cari cu puțină cheltuială pot forma o tâmplă destul de bună pentru această biserică, care ar costa vreo 20-25 mii lei*”⁶⁰. Această măsură a ierarhului va fi salutară pentru conservarea iconostasului realizat în veacul a XVII-lea, deoarece biserică Sf. Dimitrie din valea orașului (cartierul Bădălan) va fi inundată de mai multe ori și cea mai mare parte a mobilierului din interior se va degrada complet.

Prin procesul-verbal întocmit la 31 octombrie 1894 se vor preda parohiei nou înființate Sf. Dimitrie mai multe obiecte de cult (cruci, icoane, veșminte cărți etc.) care au aparținut bisericii Sf. Dimitrie, ctitoria voievodului Vasile Lupu. În dreptul multora din aceste obiecte se specifica faptul că sunt vechi și defecte⁶¹. Pe

⁵⁸ Idem, dosar nr. 1159/1872, f. 1. Raportul protoiereului jud. Covurlui nr. 56 din 4 aprilie 1872 către Episcopul Melchisedec Ștefănescu privind transferul preotului Ion Cocoorvei de la biserică Sf. Împărați din Galați la biserică Sf. Dimitrie. Menționăm aici că într-o *Listă lămuritoare de câți preoți și diaconi din Galați sunt iregulari în privirea permisiunii către bisericile unde acum fac slujbe*, din 5 aprilie 1861, aflată în „Arhiva Protopopiatului Galați” (dosar nr. 122/1861, f. 3-4) se notează că preotul *Ioan Neniță*, care slujea fără învoirea canonică la biserică Vovidenia din Galați, încă din anul 1849 „n-are învoirea episcopală pe biser[ica] Vovidenia sau pe alta din acest oraș nici a protoiereului, **decât pre popor pe o mahala numită Bădălan**. El petrece acolea de la 1849, hirotonisit fiind la Roman, în 1849” (subl. ns.). Vezi pr. Eugen Drăgoi, *Preoți „iregulari” la Galați*, în „Dunărea de Jos”, anul XI, nr. 124, iunie 2012, p. 26.

⁵⁹ Nu am găsit în arhiva eparhiei documentul prin care ministerul a solicitat opinia chiriarhului de la Dunărea de Jos.

⁶⁰ Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Fond Dosare generale, dosar nr. 1848/1889, f. 10v. Sublinierea ne aparține. Ministerul, cu adresa nr. 4997 din 24 septembrie 1894 va fi de acord cu cele scrise de episcopul Partenie (*ibidem*, f. 13r).

⁶¹ *Ibidem*, f. 15-16. Biserica Sf. Dimitrie a avut, fără îndoială, multe obiecte de preț, dar egumenii greci le-au trimis, de cele mai multe ori pe la metaniile lor din Grecia. Potrivit profesorului N. Gh. Munteanu: „*Până la venirea pe tron a lui Sturza, cele 2 mari și vechi biserici, «Maica Precista» și «Sf. Dumitru», ctitoria lui Vasile Lupu erau închinat la Sf. Munte Athos, având mari venituri pe care le administrau egumenii greci* (autorul face trimitere la Hurmuzachi, *Doc. ist. supl. I*, p. 306-308). *Mihai Sturza, nemulțămît de a lor administrare și ca să aducă venit mai mare comunei, căuta să scoată din mâinile*

lângă obiectele respective, episcopul aprobă să se mai dea bisericii „Sf. Dimitrie cel Nou”⁶², „în mod provisoriu” Sfintele vase și clopotul de la biserica Sf. Dimitrie cel Vechi⁶³.

La 27 aprilie 1895 Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice trimitea Primăriei din Galați, în copie, cererea unor locuitori pentru demolarea bisericii Sf. Dimitrie, cu rugămintea ca autoritățile locale să se pronunțe asupra oportunității acesteia⁶⁴. Pentru a putea oferi un răspuns corect, primarul solicită avizul episcopului Dunării de Jos, Partenie Clinceni⁶⁵.

Ierarhul de la Galați, primind scrisoarea primăriei, solicită, la rându-i, copia după „suplica acelor locuitori din mahalaua Sf. Dimitrie, despărțirea a II-a, cari au cerut Domnului Ministru de Culte și Instrucțiune Publică dărămarea acelei biserici”⁶⁶. Primăria a înaintat ierarhului „suplica” respectivă, semnată de 11 locuitori⁶⁷; în răspunsul chiriarhiei se menționa faptul că a cerut „oarecari informațiuni dlui Ministru de Culte și Instrucțiune Publică” și că până la primirea răspunsului de la minister nu se poate pronunța asupra a ceea ce cerea primăria. Într-adevăr, cu scrisoarea oficială nr. 596 din 15 mai 1895 episcopul Partenie se adresează Ministerului Cultelor, arătând că primăria gălățeană cere demolarea bisericii, pentru care a consimțit și ministerul. „Înainte de a da un răspuns domnului primar – scrie în continuare ierarhul – am crezut de a mea datorie a face

egumenilor acele venituri, retrăgându-le privilegiile date în 1729 de principele Gr. Matei Ghica, pentru strângerea dărilor din taxe pe vite, și trecând venitul lor la Casa Comunei, dându-le anual 3000 de lei pentru întreținerea lor. Venitul a fost redus (ulterior) la 1000 lei și din 1865, cu secularizarea averilor mănăstirești fu suprimat cu totul. Călugării greci știind ce soartă-i așteaptă, înstrăinară odoare, odăjdii, acte de danii și lucruri de preț, și nu rareori erau surprinși părăsind pe furiș orașul spre a se ascunde de plecare în vapoarele grecești din port. Unii, surprinși pe la Măcin, erau aduși la Brăila și siliți să restituie obiectele, dar consulul grec, ocrotitorul lor, cerea să fie lăsați liberi dar cu lucrurile tănuite și trimise pe la metaniile din țările lor” („Revista vremii”, anul II, nr. 1-2, 10 noiembrie 1935, p. 30).

⁶² Nu este vorba de hramul Sf. Dimitrie cel Nou (sau Basarabov) ci de noua biserică Sf. Dimitrie.

⁶³ Vezi rezoluția ierarhului pe raportul Protoieriei Covurlui nr. 1069 din 2 noiembrie 1894, în Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Fond Dosare generale, dosar nr. 1848/1889, f. 17.

⁶⁴ SJAN Galați, Fond Primăria orașului Galați, dosar nr. 98/1895-1901, f. 1.

⁶⁵ *Ibidem*. Vezi și Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Fond Dosare generale, dosar nr. 1848/1889, f. 22, unde citim între altele: „Un număr de locuitori din mahalaua Sf. Dumitru, disp(ărțitura) II, prin o petițiune adresată dlui ministru (al) Cultelor și Instrucțiunii Publice cer a se dărâma biserica Sf. Dimitrie care de mai mulți ani este închisă, iar pe locul ei să se facă o grădină”.

⁶⁶ SJAN Galați, Fond Primăria orașului Galați, dosar nr. 98/1895-1901, f. 4. Adresa Episcopiei Dunării de Jos nr. 546/9 mai 1895.

⁶⁷ Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Fond Dosare generale, dosar nr. 1848/1889, f. 23-24.

cunoscut că *de biserică aceasta să leagă multe suveniri privitoare la trecutul nostru național* (subl. ns.), și, prin urmare, ea s-ar fi putut clasa printre monumentele noastre istorice. Pe lângă acestea, biserică în cestiune are o tămplă de lemn de mare însemnătate arhitectonică // pe care dvoastră, prin officia nr. 4997/(18)94, în urma intervenției noastre nr. 1121/(18)94 ați binevoit a o rezerva pentru a fi pusă în paraclisul ce se va face în corpul clădirii palatului episcopal (aflat acum) în proiect.

Dar dacă biserică aceasta nu este clasată printre monumentele noastre istorice, iar dvoastră ați consimțit la a ei dărâmare, după dorința unor locuitori de prinprejurul acestei biserici cari vor să-și mărească orizontul clădirilor și privirilor lor (în paranteză trebuie să observăm aici ironia ierarhului vizavi de motivul „important“ al dorinței celor 11 locuitori – dintre care cei mai mulți nu erau creștini – de a se dărâma biserică!), atunci vă rugăm cu dinadinsul, domnule ministru, să binevoiți a lua măsurile convenite pentru demontarea acelei tămples, punerea ei în lăzi și transportarea la Episcopie unde să se păstreze până la așezarea ei în numitul paraclis⁶⁸. Este de apreciat gestul episcopului Partenie de a salva măcar iconostasul valoros, dacă demolarea bisericii, despre a cărei importanță istorică atrăgea atenția, nu o mai putea opri. De la această intervenție va trece aproape un an fără să se mai întâmple ceva, locașul de pe malul Dunării rămânând în continuare să înfrunte potrivniciile vremii și oamenilor.

La o nouă intervenție a primului edil al orașului, provocată de revenirea Ministerului la începutul anului 1896⁶⁹, Episcopia Dunării de Jos, cu scrisoarea nr. 405, comunica primăriei din Galați, în ziua de 1 aprilie 1896 următoarele: „La adresa d(omniei)voastre nr. 2132 din a.c. avem onoare a răspunde că pentru a putea să dăm avisul nostru în privința dărâmării bisericii închisă cu serbarea Sf. Dimitrie din Galați, am reînnoit mijlocirea noastră nr. 586/1895 către Domnul Ministru de Culte și Instrucțiune Publică, prin care s-a cerut *demontarea tămples bisericeii în cestiune, a cărei rezervare pentru paraclisul ce se va face în corpul clădirii palatului episcopal* în proiect, deja s-a încuviințat de onor Minister, prin officia nr. 4997/1894⁷⁰.”

Grăbit să rezolve demolarea bisericii, ministerul se adresează din nou primăriei din Galați (adresa nr. 1877/11 aprilie 1896) cerând „să ne comunicați avizul dvs. asupra dărâmării bisericeii Sf. Dumitru din acel oraș, cerut cu adresele nr. 1996/1895 și 1359/1896, binevoind a cunoaște că avisul P. Sf. Episcop respectiv îl avem⁷¹”. Deși primăria răspundea ministerului, la 14 aprilie 1896 că

⁶⁸ *Ibidem*, f. 25r-v.

⁶⁹ SJAN Galați, Fond Primăria orașului Galați, dosar nr. 98/1895-1901, f. 7 (Adresa Ministerului de Culte nr. 1359/1896).

⁷⁰ *Ibidem*, f. 5. (Sublinierea noastră).

⁷¹ *Ibidem*, f. 7.

„n-are nimic de opus relativ la dărâmarea bisericii Sf. Dumitru, fără însă ca prin aceasta să prejudecăm (sic!) drepturile ce comuna ar fi având asupra locului”⁷², nimeni nu se grăbește să dea jos zidurile casei Domnului. Opinia singuratică a inginerului șef al Primăriei, exprimată în raportul din 28 iulie 1896, potrivit căreia „e de părere a se dărâma biserica Sf. Dimitrie, fiind cu totul ruinată, periclitând viața trecătorilor”⁷³ nu are nici o urmă răămânând un simplu act de arhivă.

Vor trece șase luni și se încheie și anul 1896 fără ca faptic să se întreprindă ceva în direcția demolării. Doar Episcopia Dunării de Jos reia corespondența cu Ministerul Cultelor (scrisoarea nr. 1.400 din 11 noiembrie 1896), reamintind că biserica aflându-se în ruină amenință să sfărâme tâmpla „care este foarte veche, frumoasă și de mare însemnătate arhitectonică” și cere să se însărcineze „un tâmplar special pentru a demonta tâmpla, a o așeza în lăzi, a o transporta la Episcopie și a o depune în una din camerele disponibile spre păstrare până la timpul întrebuințării ei”⁷⁴. Ministerul solicită eparhiei să comunice costul unei astfel de operațiuni⁷⁵; după câteva luni se aduce la cunoștință că lucrarea respectivă se ridică la suma de 450 de lei⁷⁶.

La începutul anului 1897 (20 ianuarie) epitropii parohiei „Sf. Mare Martir Gheorghe și patriarhul Modest” din Galați (str. Traian, lângă Penitenciarul din Galați) se adresează primăriei cu rugămintea ca materialul rezultat din demolarea bisericii Sf. Dimitrie⁷⁷ să fie folosit la construirea bisericii respective⁷⁸. În această chestiune, Ministerul Cultelor cere avizul episcopului Dunării de Jos⁷⁹; acesta comunică îndată ministerului (adresa nr. 349 din 21 martie 1897) răspunsul favorabil, scriind: „Noi nu avem nicio obiecțiune de făcut asupra cererii ce v-a adresat epitropia parohiei Sf. Gheorghe și Modest din Galați... de a i se da materialul din edificiul închisei biserici Sf. Dimitrie din acest oraș”⁸⁰. Singura condiție pe care o pune ierarhul în cuprinsul aceleiași adrese era ca mai întâi să se dea curs dorinței eparhiei de a demonta și transporta iconostasul la Episcopie. Din nefericire solicitarea parohiei Sf. Gheorghe și Modest nu a fost luată în seamă, deși credem că ar fi fost foarte potrivit ca materialul rezultat din demolarea unei biserici

⁷² *Ibidem*, f. 8.

⁷³ SJAN Galați, Fond Primăria orașului Galați, dosar nr. 98/1895-1901, f. 9.

⁷⁴ Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Fond Dosare generale, dosar nr. 1848/1889, f. 29.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 30r. Adresa ministerului poartă data de 16 noiembrie 1896.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 30v. Scrisoarea Episcopiei Dunării de Jos nr. 348 din 21 martie 1897.

⁷⁷ În text, din eroare, în loc de biserica Sf. Dimitrie, apare tot biserica Sf. Gheorghe și Modest, fapt observat și de prima (SJAN Galați, Fond Primăria orașului Galați, dosar nr. 98/1895-1901, f. 11, 12).

⁷⁸ *Ibidem*, f. 12.

⁷⁹ Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Fond Dosare generale, dosar nr. 1848/1889, f. 31r, adresa nr. 897 din 11 martie 1897.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 33-34.

medievale să se întrupeze și conserve în zidurile unui alt lăcaș de rugăciune. Astfel s-ar fi construit mai repede noua biserică de pe strada Traian (biserica parohială Sf. Gheorghe și Modest și Sf. Muceniță Ecaterina, existentă și astăzi), care datorită lipsurilor a început a se ridica de-abia în 27 octombrie 1929⁸¹ și s-a terminat de zidit în 1936⁸².

Continuând șirul corespondenței pe marginea demolării bisericii Sf. Dimitrie, aflăm opinia Primăriei din Galați într-o adresă către minister trimisă la 19 martie 1897 că „dacă se admite dărâmarea bisericii Sf. Dumitru, locul să nu rămână desgrădit”⁸³. Două luni mai târziu lucrurile se precipitau, ministerul trecând la fapte. Astfel, primarul urbei Galați, avocatul Costache G. Plesnilă, primea din partea Ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Spiru Haret, la 27 mai 1897 scrisoarea nr. 2360, cu următorul conținut: „Am onoarea a vă face cunoscut că ministerul a aprobat dărâmarea bisericii «Sf. Dumitru» din acel oraș și a publicat licitație care se va ține în pretoriul acelei primării pentru vinderea materialului rezultat din dărâmare, conform alăturatei copii de pe publicațiune. Vă rog, dar, ca la ziua și ora fixată să procedați la ținerea licitațiunii, conform legii comptabilității publice, comunicându-ne referatul spre aprobare. În același timp vă rog să binevoiți a lua cuvenitele măsuri pentru a se anunța din vreme familiile cari ar avea membri înmormântați în curtea bisericii, pentru a-și desgroapa osemintele și ceia ce le-ar aparține ca cruci etc., iar pe acelea cari nu le-ar mai reclama cineva, le veți colecta și transporta spre păstrare la vreunul din cimitirele orașului. De asemenea veți transporta la Primărie orice piatră cu inscripțiuni sau sculptată ce s-ar găsi, cari se vor păstra până vor fi vizitate, spre a se vedea dacă au vreo importanță istorică sau artistică, în care cas vor fi înaintate Museului de Antiquități.

În ceea ce privesc drepturile ce vă rezervați asupra terenului numitei biserici, vă rugăm a ne comunica pe ce se bazează pretențiunea acelei primării”⁸⁴.

⁸¹ Vezi Darea de seamă a Consiliului Eparhial pe anul 1929, în „Vestitorul”, an. V, nr. 3, Galați, martie 1930, p. 2. Rectificăm propria afirmație (Pr. E. Drăgoi, *Istoria creștinismului în date*, Editura Episcopiei Dunării de Jos & Editura Partener, Galați, 2004, p. 401) că piatra de temelie a bisericii Sf. Gheorghe și Modest s-a pus la 30 martie 1929.

⁸² Este eronată informația (Diac. Marian Pătrașcu, *Hram la biserică „Sfinții Ecaterina și Modest” din Galați*, în „Ziarul Lumina”, an. VI, nr. 277, 27 noiembrie 2010, p. 2) că parohia a luat ființă în anul 1896. Și hramul bisericii este greșit: parohia se numește Sfinții Gheorghe și Modest și are cel de-al doilea hram Sf. Muceniță Ecaterina. De asemenea este inexact că la 27 mai 1897 „s-a pus temelia primei biserici parohiale, care a fost sfințită în ziua de 26 octombrie același an de către episcopul Partenie al Dunării de Jos” (*ibidem*). Nu este vorba de „prima biserică parohială”, ci de un paraclis.

⁸³ SJAN Galați, Fond Primăria orașului Galați, dosar nr. 98/1895-1901, f. 13.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 14.

Pentru a păstra cronologia faptelor, întrerupem un pic dezvoltarea actului demolării bisericii, aruncând o privire către cele ce s-au întâmplat cu valorosul iconostas al bisericii (catapeteasma sau tâmpla, în limbajul vremii, care de fapt s-a menținut și în zilele noastre).

Ministerul alocă, la finele lunii mai, 350 de lei pentru demontarea tâmplei⁸⁵, iar Eparhia angajează pentru această delicată operațiune pe tâmplarul-sculptor George Fröhlich din București⁸⁶. Apoi, din delegarea episcopului Partenie Clinceni⁸⁷, protoiereul județului Covurlui, iconomul Ștefan Vârgolici și îngrijitorul (parohul, n.ns.) bisericii Precista, la care Sf. Dimitrie era afiliată, iconomul Ștefan Ionescu, au asistat la operațiunile de demontare a tâmplei, în ziua de 16 iulie 1897, întocmind un proces-verbal detaliat, din care se constată că s-au ridicat următoarele:

„Una tâmplă cu șase icoane mari: două împărătești și patru ale sfinților: I) Sântul M. M. Dimitrie îmbrăcată în argint //; II) Sântul Ioan; III) Sf. Apostoli și al IV-lea (sic!) Sântul Atanasie.

La icoana Maicii Domnului sunt opt bucăți de argint (coroane, mâini și picioare), iar la icoana Sf. Atanasie numai o coroană de argint.

La Sfânta masă s-au ridicat acoperămintele, cari s-au desfășurat, iar evangheliștii și sântele moaște cu aromatele s-au transportat la Sfânta Episcopie.

Două icoane cu stranele lor sculptate și anume: Sântul Gheorghe și Sântul Nicolae cu podoabe de argint pe ele;

Un proschinitar sculptat;

Un amvon cu sculptură;

Un policandru mare de anadem cu 24 fozezi⁸⁸;

Două fozezi⁸⁹ pentru pus lumânări la Sântele uși⁹⁰.

Inventarul respectiv pare să contrazică afirmația lui Constantin Bilciurescu, anume că „Odoare prețioase vechi nu mai există, ele fiind ridicate toate de călugării greci sub domnia fanarioți sau au fost jefuite de turci, afară însă de o icoană frumoasă a hramului bisericii, cu data 1818⁹¹”.

Toate bunurile au fost transportate și depozitate la sediul administrativ al Episcopiei Dunării de Jos, care se afla atunci, în casele închiriate de la Spiru G. Topale⁹², aflate pe „str. Egalității și alipite spre Nord de grădina bisericii Sf.

⁸⁵ Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Fond Dosare generale, dosar nr. 1848/1889, f. 35.

⁸⁶ *Ibidem*, f. 35v, 36r.

⁸⁷ Vezi adresa Eparhiei nr. 1061 din 15 iulie 1897, în *ibidem*, f. 39.

⁸⁸ Fofeză este un arhaism polisemantic. Aici cu sensul de braț al policandrului.

⁸⁹ Sfeșnice portabile.

⁹⁰ Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Fond Dosare generale, dosar nr. 1848/1889, f. 41.

⁹¹ Constantin Bilciurescu, *op. cit.*, p. 81.

⁹² Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Fond Dosare generale, dosar nr. 1813/1885-1900.

Nicolae⁹³ (astăzi pe str. Ion Creangă). Iconostasul și celelalte icoane, salvate de la distrugere prin grija episcopului Partenie vor rămâne aici până la mutarea în noua reședință episcopală în ziua de 19 octombrie 1900⁹⁴.

Revenim la procesul de demolare a bisericii domnești din Galați.

Licitația pentru demolarea bisericii a fost organizată la 23 iulie 1897⁹⁵, dar nu s-a prezentat nici un ofertant⁹⁶. La solicitarea ministerului (adresa nr. 36.942/5 iulie 1897) primăria organizează o nouă licitație în ziua de 21 iulie, dar nici de data aceasta nu se prezintă nimeni⁹⁷, semn că locuitorii creștini ortodocși ai orașului nu doreau demolarea unei biserici, fie ea și în stare de ruină.

Drept urmare se anunță a treia licitație pentru 1 septembrie⁹⁸. Între timp⁹⁹, Teodor Pavelescu din Galați oferă 200 de lei pentru materialele din demolare, trimițându-și oferta direct ministerului. Din procesul-verbal încheiat la 1 septembrie rezultă că singurul care s-a prezentat la licitație a fost Teodor Pavelescu¹⁰⁰. Aici însă se rupe filmul evenimentelor, întrucât fără nici o explicație (cel puțin în dosarul problemei¹⁰¹ aflat la Arhivele Naționale din Galați nu se află nici un document lămuritor) ministerul admite, fără participarea la licitație, oferta de 250 lei, depusă post factum, de cetățenii de confesiune mozaică M. Ravitz și Elias Schönfeld, cărora le dă termen de trei luni „pentru dărâmarea bisericii, transportarea materialelor și nivelarea terenului”¹⁰². Să fie la mijloc doar „respectabila” sumă de 50 de lei¹⁰³, cât au oferit mai mult cei doi, față de Toma Pavelescu de care documentele nu mai amintesc nimic?! Greu de crezut.

Dar să reluăm desfășurarea acțiunilor de demolare a bisericii domnești din Galați.

Pentru a se asigura accesul demolatorilor la biserică, primăria se adresa, la 17 octombrie 1897, Epitropiei parohiei Precista, în apropierea căreia se afla biserica Sf. Dimitrie, scriind:

⁹³ Diac. Anghel Constantinescu, *Monografia Sfintei Episcopii a Dunărei de Jos*, București, 1906, pp. 271, 278.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 278.

⁹⁵ Vezi foaia „Publicațiune”, în SJAN Galați, Fond Primăria orașului Galați, dosar nr. 98/1895-1901, f. 15.

⁹⁶ A se vedea procesul-verbal încheiat de primărie la data respectivă, în *ibidem*, f. 17.

⁹⁷ Vezi procesul-verbal din 21 iulie 1897, în *ibidem*, f. 21.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 23.

⁹⁹ Adresa Ministerului Cultelor nr. 46.430 din 20 august 1897. Cf. *ibidem*, f. 23, 24.

¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 25.

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² *Ibidem*, f. 26-28. Adresa nr. 55778/1897 (*ibidem*, f. 28)

¹⁰³ Spre exemplificare arătăm că suma de 50 de lei reprezenta salariul pe o lună al unui cântăreț bisericesc. Vezi SJAN Galați, Fond Primăria orașului Galați, dosar nr. 79/1894-1899, f. 24.

„Prin contractul nr. 11016/97 aprobat de dl Ministru (al) Cultelor, prin ofiția nr. 65965/5634 s-a dat în întreținere dlor M. Ravitz și Elias Schönfeld dărâmare biserice Sf. Dimitrie, situată în raionul acelei parohii (adică Precista, n.n.).

Comunicându-vă despre aceasta avem onoare a vă ruga de a face (sic!), pe de o parte pentru a se da numiților cheia spre a începe lucrarea, iar pe de altă parte să rădicați și lua în primire obiectele ce se vor afla în biserică și necesare serviciului divin, formând un inventar pe care ni-l veți înainta.

În același timp vă mai rugăm să binevoiți a privilegia la îndeplinirea și respectarea clausei art. 4 din contract, pe care-l notăm pe contrapagină¹⁰⁴.

Primind această scrisoare, în aceeași zi parohia Precista răspunde Primăriei (cu adresa nr. 30/1897) că epitropia „nu poate lua parte la dărâmare bisericii Sf. Dimitrie (închis) până ce mai întâi nu va avea formală învoire a autorității bisericești și (a) dlui Ministru (al) Cultelor, căror le incumbă direct această datorie“. Parohia mai comunica și faptul că „în urma aprobării dlui Ministru de Culte, tâmpla bis. Sf. Dimitrie s-a ridicat și transportat la Sf. Episcopie încă din luna iulie an cur(ent)¹⁰⁵.

Dosarul primăriei nu conține nici un inventar de bunuri, semn că parohia Precista nu a întocmit un astfel de document.

Credem că acțiunea de demolare a început în ultima decadă a lunii octombrie 1897. În luna decembrie Ministerul Cultelor înștiința Primăria că cei doi antreprenori ai dărâmării bisericii au cerut prelungirea termenului scadent „până la finele lunii aprilie 1898“ pe motiv că „timpul este înaintat și că dărâmare se face cu greu, din cauza tăriei și rezistenței zidurilor¹⁰⁶. Se vede treaba că dacă cei în drept nu s-au împotrivit demolării, biserica însăși opunea rezistență, prin tăria zidurilor sale, construcție trainică, în ciuda vechimii care o apăsa! Nici primăria însă și nici ministerul nu sunt de acord cu prelungirea termenului stabilit inițial¹⁰⁷, demolarea continuând după 19 decembrie 1897, data scrisorii de refuz a ministerului¹⁰⁸. Cu siguranță că lucrul la dezafectarea zidurilor și degajarea terenului de moloz a continuat și la începutul anului următor. Curios este faptul că

¹⁰⁴ SJAN Galați, Fond Primăria orașului Galați, dosar nr. 98/1895-1901, f. 34-35. Din contractul care se găsește la filele 30-31, art. 4 (f. 31r) are următorul conținut: „Orice peatră cu inscripțiuni, sculpturi etc. vor (sic!) fi scoase cu băgare de seamă și încredințate Primăriei spre păstrare, până vor fi revizuite și observate dacă prezintă vreo importanță istorică sau artistică, în care caz vor rămânea proprietatea statului, fără ca antreprenorii să aibă veri un drept de reclamă“.

¹⁰⁵ *Ibidem*, f. 37 (subl. ns.). Adresa era semnată de iconomul A. Velichi și de epitropul P. Ortasanu.

¹⁰⁶ *Ibidem*, f. 41 (sublinierea ns.).

¹⁰⁷ *Ibidem*, f. 41 bis.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

nu se face nicio vorbire despre găsirea unor eventuale pietre cu inscripții, așa cum ceruse ministerul și inserase primăria drept clauză importantă în contractul de demolare, sau despre crucile și osemintele din cimitirul care înconjură biserica! Într-un fel este de înțeles această tăcere dacă avem în vedere că antreprenorii nu erau creștini.

În primăvara anului 1898 demolarea bisericii era încheiată. Inginerul șef al Primăriei propunea, la 10 aprilie 1898, îngrădirea locului unde fusese biserica (pentru care a și întocmit un deviz în valoare de 324 lei), scriind: „Acum câțva timp s-a dărâmat biserica Sf. Dumitru dupe strada cu același nume și tot materialul s-a ridicat. În locul bisericii a rămas un maidan care, dupe cum e obiceiul la noi, în curând se va umple cu tot felul de murdării. Partea orașului pe unde era biserica Sf. Dumitru este foarte populată și de o murdărie clasică”¹⁰⁹.

Pentru „istoria” materialului bisericii demolate este interesantă scrisoarea-sesizare a unui creștin din Galați, I. V. Constantinescu, pe care o adresează la 16 ianuarie 1900 arhimandritului de scaun Melchisedec Ștefănescu¹¹⁰ din Cancelaria Episcopiei Dunării de Jos. Motivul scrisorii îl constituia nemulțumirea față de profanarea locului unde fusese biserica Sf. Dimitrie, în absența unei îngrădiri a părții pe care s-a aflat Sfânta Masă. Petiționarul arată că piatra și cărămida rezultată din demolarea bisericii s-au vândut prin licitație „evreului Marcu Racoviț, ginerele lui Simon Romașcanu. **Căci din creștini au refuzat a cumpăra materialul acelei sfinte biserici;** însă și după ce ... Racoviță a clădit case cu două caturi pe vadul Chihan-Vodă, disp(ărțitura) I, când era casa aproape gata, deodată zidul casei di(n)spre răsărit s-au prăbușit în fundul pământului, într-o adâncime peste 20 metri și s-a făcut un vu(i)et spăimântător de s-a(u) înfricoșat toți vecinii și trecătorii de pe lângă acea casă, așa că toată lumea creștină credincioasă zicea: *mai facă evreul casă cu cărămidă și piatră de la biserică!* Și au cheltuit M. Racoviț cât ar fi mai făcut încă 3 case ca aceea”¹¹¹.

Biserica fiind în proprietatea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, se înțelege că și terenul aparținea acestui minister. Instituția respectivă aprobă cedarea terenului „dărâmatei biserici Sf. Dumitru din acel oraș” primăriei Galați „în scop de a înființa pe dânsul o grădină publică”¹¹². În aceeași adresă ministerul

¹⁰⁹ *Ibidem*, f. 42. Devizul de îngrădire a locului la f. 43.

¹¹⁰ Arhimandritul Melchisedec Ștefănescu (1863-1912) a deținut funcția de arhimandrit de scaun (vicar) la Episcopia Dunării de Jos între 1 ianuarie 1900-24 martie 1902 (Vezi pr. Eugen Drăgoi, *Ierarhi și preoți de seamă la Dunărea de Jos, 1864-1989*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1990, p. 77).

¹¹¹ Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Fond Dosare generale, dosar nr. 1848/1889, f. 42r.

¹¹² SJAN Galați, Fond Primăria orașului Galați, dosar nr. 98/1895-1901, f. 49. Adresa nr. 56.509 din 3 octombrie 1898.

îndatora primăria „d-a ridica un monument cu cruce pe locul unde a fost Sfântul Pristol“ (Sfânta Masă a altarului, n.n.)¹¹³.

La mijlocul lunii decembrie locul încă nu era îngrădit, drept pentru care, creștina Calliopi V. Nicolau (locuia pe str. Domnească nr. 80), „indignată de această profanare“ (referire la gunoaiile care erau pe locul Sfintei Mese) „pentru înlăturarea răului pe viitor“ cerea primăriei: „Să binevoiți a-mi da autorizație ca pe comptul meu să repar acea Sântă Masă (Pristol) și a o împrejmuim cu grilas de fer“¹¹⁴. Deși primăria aprobă această solicitare, totuși nici în aprilie 1899 nu se realizase împrejmuirea¹¹⁵, dat fiind faptul că terenul pe care fusese biserica nu era atribuit comunei Galați prin lege. De aceea, primăria solicită ministerului să facă demersurile necesare pentru posesia acelu loc¹¹⁶.

Sesizată de creștinul I. V. Constantinescu, de care am amintit mai sus, și care amenința că dacă nu se iau măsuri „pentru îngrădirea cu zid și țiment și acoperit cu tablă și oale (olane, n.ns.)“ a locului fostei biserici, se va adresa mitropolitului Iosif Gheorghian, Sfântului Sinod și jurnalelor¹¹⁷, Episcopia cere intervenția expresă a ministerului¹¹⁸. Sub o astfel de presiune, ministerul răspunde că „a aprobat, în principiu, ca terenul dărmatei biserici *Sf. Dumitru* din Galați să se cedeze primăriei comunei acelu oraș, în scop de a înființa pe dânsul o grădină publică, cu obligațiunea însă pentru comună de a rădica un monument cu cruce pe locul unde a fost Sf. Prestol, însă donațiunea de fapt nu se va putea face decât după ce vom avea aprobat de corpurile legiuitoare cuvenitul proiect de lege; *totuși însă am intervenit către Primăria Galați, de a ridica acel monument, până la aprobarea proiectului de lege*“¹¹⁹.

De-abia la 13 februarie 1901, prin Legea nr. 535 se ceda terenul respectiv Primăriei din Galați. Redăm conținutul articolului unic al acestei legi: „*Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor este autorizat a ceda comunei Galați terenul desfășurării bisericii «Sf. Dumitru» din acel oraș, cu obligație pentru comună d-a înființa o grădină pe dânsul și d-a ridica un monument cu cruce pe locul unde a fost Sf. Pristol*“¹²⁰. Nu se precizează în această lege care este suprafața

¹¹³ *Ibidem*, f. 49.

¹¹⁴ *Ibidem*, f. 51.

¹¹⁵ *Ibidem*, f. 52, 54.

¹¹⁶ *Ibidem*, f. 55v.

¹¹⁷ Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Fond Dosare generale, dosar nr. 1848/1889, f. 42v.

¹¹⁸ *Ibidem*, f. 44. Adresa nr. 75 din 19 ianuarie 1900.

¹¹⁹ *Ibidem*, f. 43. Adresa ministerului nr. 3467 din 27 ianuarie 1900.

¹²⁰ SJAN Galați, Fond Primăria orașului Galați, dosar nr. 98/1895-1901, f. 58. Legea respectivă s-a votat de Adunarea Deputaților la 1 aprilie 1900 și de Senat la 22 ianuarie 1901, fiind promulgată de regele Carol I la 13 februarie 1901. Legea este semnată de Ministrul Justiției, Titu Maiorescu și de Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice Constantin C. Arion.

de teren ce aparținuse bisericii. Dintr-o schiță de plan întocmită de primărie la 1901 rezultă că locul avea formă trapezoidală ¹²¹.

Preluarea în posesie a terenului de către primărie s-a petrecut de-abia la 5/18 octombrie 1901 ¹²². Așa cum am amintit la început, în 1906 se consemna că locul unde se aflase Sfânta masă a bisericii era îngrădit ¹²³.

De la data închiderii oficiale a bisericii Sf. Dimitrie (24 aprilie 1886), ctitoria voievodului Vasile Lupu și până la încheierea demolării acesteia (ianuarie 1898) s-au scurs 12 ani. O agonie lungă a unui monument reprezentativ pentru istoria locală care din nefericire nu a putut fi salvat.

*

Să deslușim, în continuare, traseul istoric al iconostasului fostei ctitorii domnești, care după cum anunțam la începutul acestui studiu, a răzbătut vremurile până în zilele noastre.

Am văzut că iconostasul (în limbajul vremii „tâmplă“) bisericii Sf. Dimitrie, piesă de mobilier sacru datând din prima jumătate a secolului al XVII-lea, a fost demontat și transportat la sediul Episcopiei Dunării de Jos, la mijlocul lunii iulie din anul 1897 ¹²⁴, episcopul Partenie Clinceni dorind să-l folosească la paraclisul palatului episcopal, aflat în construcție. Pentru construirea palatului episcopal ¹²⁵, în piața „Ștefan cel Mare“ (vizavi de Grădina publică, astăzi pe str. Domnească, nr. 141) unde urma să se mute și sediul administrativ al centrului eparhial. Piatra de temelie a impunătoarei clădiri se va așeza de-abia peste un an (la 28 iunie 1898) ¹²⁶, iar paraclisul cu hramul „Întâmpinarea Domnului“ va fi sfințit după trei ani, la 8 septembrie 1901 ¹²⁷.

Foarte important pentru subiectul ce ne reține atenția este un document întocmit cu minuțiozitate de episcopul Partenie cu referire la amenajarea paraclisului din palatul episcopal. Este vorba de un proces-verbal, încheiat la 5 septembrie 1901 (înainte de ceremonia sfințirii paraclisului), în care cu lux de

¹²¹ *Ibidem*, f. 61.

¹²² Vezi procesul-verbal nr. 337/1901 în *ibidem*, f. 60.

¹²³ Econom stavrofor Gheorghe Popescu, *op. cit.*, p. 79.

¹²⁴ SJAN Galați, Fond Primăria orașului Galați, dosar nr. 98/1895-1901, f. 37.

¹²⁵ Pentru istoria și descrierea acestei clădiri vezi prof. Valentin Bodea, *Palatul arhiepiscopal din Galați*, în „Studii danubiene“, an. II, nr. 2, Galați, 2010, pp. 12-21.

¹²⁶ Diacon Anghel Constantinescu, *op. cit.*, p. 276.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 277, 282-286; *Sfințirea Paraclisului...*, pp. 554-570. Pentru data sfințirii paraclisului vezi și Econ. I. C. Beldie, *Schițe istorice...*, p. 15; idem, *Bisericile și clerul din Galați*, p. 95; Teodor Lordache, *op. cit.*, p. 26.

amănunte se consemnează, între altele, modul cum a fost dotat acest paraclis¹²⁸. Reproducem pasajul care ne interesează, care se referă la iconostasul fostei ctitorii gălățene a lui Vasile Lupu, dar și la alte piese de mobilier și liturgice care au aparținut acelei biserici:

*„Pentru dotarea acestui paraclis cu cele trebuitoare cultului nostru ortodox am hotărât, încă din anul 1894 – când în urma adreselor No. 1121/1894 a Sfintei Episcopii și a onor. Ministerului Cultelor No. 4.997/1894, s-a desființat biserica «Sf. M. M. Dimitrie», care ar fi făcut acum parte cu biserica «Sf. M. M. Gheorghe», din parohia «Precista» din Galați – ca **obiectele acestei biserici**, «Sf. Dimitrie», să se așeze pe unde trebuința va cere în sus-numitul paraclis episcopal.*

*Astfel, **din cele nouă panouri ale tâmplei** acelei biserici, **patru din ele s-au fixat deja la locul lor și formează tâmpla paraclisului**. În aceste patru panouri **s-au pus de la tâmpla veche icoana Domnului Christos, a Maicei Domnului cu Pruncul și a Sf. Ioan Botezătorul**, iar icoana patronală a paraclisului care este **Întâmpinarea Domnului, 2 februarie, zi în care eu am fost hirotonit arhieru**, în 1886 în Sfânta Metropolie din București, s-a făcut din nou. **Panoul cu icoana Sf. M. M. Dimitrie, lucrată în argint, s-a pus alături de icoana patronală**, pe zidul despre miază-zi, spre tronul arhieresc.*

*Deasupra **tâmplei s-au așezat**, în sculptura lucrată în lemn à jaur, **patrusprezece icoașe cu praznice împărătești**. **Răstignirea, înfipță între gurile a doi balauri, domină toată tâmpla care strălucește în poleitură**.*

*Celelalte patru panouri cu sfinții **Apostoli Petru și Pavel, cu Sfântul M. M. Gheorghe și cu Sfinții ierarhi Nicolae al Mira Lichiei și Atanasie al Alexandriei s-au bătut pe zid deasupra strănilor despre nord**.*

*Din cele unsprezece **candele de argint** – cea de a XII-a fiind de tumbac – **cinci s-au curățit și poleit și s-au pus pe dinaintea icoanelor tâmplei**; restul de șase s-au întrebuințat la facerea a două cădelnițe.*

*Celelalte **obiecte sacre, împrumutate provizoriu bisericii noi cu patronul «Sf. M. M. Dimitrie» din Bădălan, orașul Galați, s-au restituit paraclisului**.*

Tronul arhieresc și analogul pentru cântare s-a înjghebat tot din cele vechi ale bisericii desființate a Sfântului Dimitrie“.

Așadar, întregul iconostas al ctitoriei lui Vasile Lupu a fost folosit la amenajarea paraclisului din palatul episcopal. Cele două cădelnițe din argint,

¹²⁸ Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Fond Dosare generale, dosar nr. 1988/1901; diacon Anghel Constantinescu, *op. cit.*, p. 279-280; *Sfințirea Paraclisului...*, p. 558; Radu Volbură, *Anuarul general al orașului Galați și județului Covurlui, ediția 1936-1938*, Galați, f. a. [1938], p. 25; Redacția (Violeta Ionescu), *102 ani de la prăznuirea primului hram al capelei Palatului Episcopal al Dunării de Jos*, în „Călăuză ortodoxă“, an. XIII, nr. 170-171, 2003, pp. 20-21.

realizate în stil gotic, din candelerele de la biserica Sf. Dimitrie, sunt păstrate astăzi în inventarul Catedralei Arhiepiscopale.

Vreme de 65 de ani iconostasul bisericii lui Vasile Lupu s-a conservat în paraclisul Palatului Episcopal, îndeplinindu-și rolul liturgic.

În urma presiunilor Sfatului Popular Galați, începute în anul 1963, pentru cedarea palatului, printr-un schimb de imobile, în ciuda protestului singular al episcopului Chesarie Păunescu, trei ani mai târziu se pune în aplicare Decretul nr. 785 din 15 iunie 1966, încheindu-se actul de schimb¹²⁹, care pentru eparhie a fost unul oneros¹³⁰. În această situație, paraclisul din palat se desființează, clădirea fiind transformată în muzeu de artă modernă. Inventarul paraclisului trece pe seama Catedralei Episcopale.

Iconostasul medieval al fostei mănăstiri Sf. Dimitrie este transferat peste Dunăre, în anul 1967, și instalat în biserica Sf. Gheorghe din orașelul Isaccea, jud. Tulcea¹³¹. Este cea de a treia mutare a acestei piese rare de tâmplă bisericească, de la demontarea sa din cea dintâi destinație; o astfel de înțeleaptă hotărâre a salvat parte din iconostasul de o mare valoare patrimonială, care poate fi admirat și astăzi în locașul bisericesc din Isaccea, situat pe str. Vlad Țepeș nr. 1.

Despre acest transfer patrimonial, vicarul administrativ al Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, arhimandritul Ieronim Motoc, scria în 1977 că iconostasul (în text catapeteasma) bisericii lui Vasile Lupu „se află în biserica Sf. Gheorghe din Isaccea”¹³². Informația a fost preluată mai târziu de arhim. Daniil Oltean în amplul său studiu despre monahismul de la Dunărea de Jos¹³³. Vasile Drăguț consideră eronat că „în biserica ortodoxă (nu se precizează care din cele două existente în Isaccea) se păstrează un valoros iconostas de lemn, datând din

¹²⁹ Diacon Lucian Petroaia, *Palatul Episcopal al Dunării de Jos, istorie și actualitate*, în „Călăuză ortodoxă”, an. X, nr. 124, Galați, februarie 1999, p. 12.

¹³⁰ Vezi amănunte la Violeta Ionescu, *Palatul Episcopal al Dunării de Jos*, în „Călăuză ortodoxă”, an. XIV, nr. 172, Galați, martie 2003, p. 14.

¹³¹ Despre biserica Sf. Gheorghe din Isaccea (ridicată înainte de anul 1800) vezi: Căp. M. D. Ionescu. *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*. București, Atelierele Grafice I.V. Socecu, București, 1904, p. 65, 652; G.V. Niculescu, *Protopopia județului Tulcea. Dare de seamă alcătuită cu ocazia jubileului de 40 de ani de domnie a Majestății Sale Regelui Carol I al României*, București, 1906, p. 59; pr. Eugen Drăgoi, *Locașurile sfinte din eparhie și slujitorii lor*, în vol. „Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos în trecut și astăzi”, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1981, p. 169; Gheorghe Dumitrașcu, *Localități, biserici și mănăstiri românești în Dobrogea, până la 1878*, Editura Fundației „Andrei Șaguna”, Constanța, 1996, pp. 89-90.

¹³² Arhim. Ieronim Motoc, *op. cit.*, p. 201.

¹³³ Arhim. Daniil Oltean, *op. cit.*, p. 352.

epoca lui Vasile Lupu (cca 1645) adus de la fosta Mănăstire Adam (jud. Galați)¹³⁴.

În inventarul bunurilor bisericii Sf. Gheorghe din Isaccea, întocmit la 1967, se menționează că iconostasul sculptat în lemn de tei, avea 37 de icoane, care provin, parte de la fosta biserică dăruită Sf. Dumitru din Galați, iar altă parte de la biserica «Sf. Gheorghe» din Isaccea (înaintea actualei)¹³⁵. Potrivit preotului Chiculiță, parohul bisericii în 1967, sculptura iconostasului are „ceva caracteristici din sculptura bisericii Trei Ierarhi din Iași”. Iconostasul vechi al bisericii «Sf. Gheorghe» avea icoane cu inscripții grecești, parte din ele aflându-se la capela Cimitirului „Eternitatea” din Tulcea. În prezent, registrul icoanelor împărătești de de pe iconostas este reprezentat de patru icoane executate în metaloplastie: Mântuitorul, Maica Domnului cu Pruncul, Sf. Gheorghe și Sf. Ioan Botezătorul.

*

Pe locul unde a funcționat una dintre cele mai reprezentative ctitorii bisericesti din Galați – biserica Sf. Mare Mucenic Dimitrie – se află astăzi blocuri de locuințe. Agonia și sfârșitul locașului petrecute din puțină grijă a responsabililor vremii față de valorile patrimoniale locale se dezvăluie în tot tragismul lor, grație documentelor care au conservat realitatea și pe care se cuvine s-o cunoaștem pentru a nu se repeta astfel de regretabile gesturi. Ca mângâiere pentru o astfel de pierdere, rămâne iconostasul bisericii Sf. Dimitrie, piesă de mobilier sacru din perioada medievală, asupra căreia specialiștii încă nu și-au spus cuvântul.

Nădăjduim ca în timp să fie scoase la lumină și alte mărturii și documente care să întregască istoria ctitoriei lui Vasile Lupu și să aducă în atenție importanța acestei biserici care și-a încheiat existența fizică în urmă cu peste un secol.

BIBLIOGRAFIE

- Antonovici, Preotul Ioan, *Documente bârlădene*, vol. II, Bârlad, 1912.
 Beldie, Econ. I. C., *Schițe istorice asupra județului Covurlui. Contribuțiuni*, Galați, 1925.
 Beldie, Pr. I. C., *Bisericile și clerul din Galați*, în rev. „Căminul”, an VII, nr. 3, Galați, 1931.

¹³⁴ *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, ediția a II-a, Editura Vremea, București, 2000, p. 258.

¹³⁵ Pr. Spiridon Chiculiță, *Istoricul bisericii „Sf. Gheorghe” Isaccea – jud. Tulcea*, întocmit la 30 septembrie 1967, f. 2 (manuscris dactilografiat aflat în arhiva parohiei), comunicat de Lelia Postolache, căreia îi mulțumim și pe această cale.

- Bilciurescu, Constantin, *Monastirile și bisericile din România cu mici notițe istorice și gravuri*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1890.
- Bodea, Valentin, *Palatul arhiepiscopal din Galați*, în rev. „Studii danubiene“, an. II, nr. 2, Galați, 2010.
- Brusanowski, Paul, *Legea clerului mirean și a seminariilor*, în „Enciclopedia ortodoxiei românești“, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010.
- † Casian, Episcopul Dunării de Jos, Drăgoi, pr. Eugen, *Un patriarh ecumenic la Galați. Sfântul Atanasie Patelarie*, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2009.
- Călători străini despre țările române*, VI (volum îngrijit de M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru și Nicolae Stoicescu), București, 1976.
- Cereteu, Igor, *Cartea românească veche și modernă în fonduri din Chișinău. Catalog*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2011.
- Codrescu, Th., *Uricariul*, vol. I, ed. a II-a, Iași, 1852.
- Constantinescu, Diac. Anghel, *Monografia Sfintei Episcopii a Dunărei de Jos*, București, 1906.
- Drăgoi, Pr. Eugen, *Contribuții la istoria bisericii Sf. Voievozi Vechi (zisă Mantu) din Galați*, în „Buletinul Fundației Urechia“, anul 8, nr. 11, noiembrie 2010.
- Idem, *Dascăli gălățeni într-un izvod inedit de la mijlocul secolului al XIX-lea*, în „Danubius“, XXVII, Galați, 2009.
- Idem, *Episcopia Dunării de Jos*, în vol. „Sfânta Parascheva – călăuză pelerinilor“, Editura Trinitas, Iași, 2000.
- Idem, *Ierarhi și preoți de seamă la Dunărea de Jos, 1864-1989*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1990.
- Idem, *Istoria creștinismului în date*, Editura Episcopiei Dunării de Jos & Editura Partener, Galați, 2004.
- Drăgoi, Pr. Eugen, Solomon, Viorica, *Biserici cu hramul „Sfântul Dimitrie“ în Episcopia Dunării de Jos*, în broșura „Sfântul Mare Mucenic Dimitrie“, seria Liturgica, 10, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2001.
- Drăguț, Vasile, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, ediția a II-a, Editura Vreamea, București, 2000.
- Dumitrașcu, Gheorghe, Laza, Liliana, *Dobrogea 1884-1885 în 31 de răspunsuri ale comunelor la „Chestionarul Hașdeu“*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2010.
- Ionescu, Violeta, *102 ani de la prăznuirea primului hram al capelei Palatului Episcopal al Dunării de Jos*, în „Călăuză ortodoxă“, an. XIII, nr. 170-171, 2003.
- Idem, *Palatul Episcopal al Dunării de Jos*, în „Călăuză ortodoxă“, an. XIV, nr. 172, Galați, martie 2003.
- Iordache, Teodor, *Albumul Galaților, 1935-1936*, Galați, f.a.

- Istorie bisericească, misiune creștină și viață culturală de la începuturi până în secolul al XIX-lea*, I, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2009.
- Istrati, Corneliu, *Statistici eclesiastice efectuate în Moldova între anii 1808 și 1912*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»“, vol. XXV, 1, Iași, 1988.
- Ligor, Alexandru, *Prin Moldova lui Vasile Lupu*, București, 1987.
- Liușnea, Mihaela-Denisia, *Pagini de istorie românească în documente de la Sfântul Munte Athos. Mănăstiri din Galați în izvoare athonite*, în „Tabor“, an II, nr. 4, iulie 2008.
- Motoc, Arhim. Ieronim, *Mănăstiri dobrogene și din părțile Dunării de Jos*, în vol. „De la Dunăre la Mare, mărturii istorice și monumente de artă creștină“, ed. a II-a, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1979.
- Munteanu – Bârlad, Gh. N., *Galații*, Galați, 1927.
- Oltean, Arhim. Daniil, *Repere ale istoriei vieții mănăstirești în Eparhia Dunării de Jos*, în vol. „Credință, istorie și cultură la Dunărea de Jos“, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2005.
- Păltănea, Paul, *Istoria orașului Galați de la origini până în anul 1918*, I, ed. a II-a (ediție coordonată de pr. Eugen Drăgoi), I, Galați, 2008.
- Idem, *Noi completări la istoria Bisericii gălățene*, în vol. „La cumpăna dintre milenii“, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2000.
- Idem, *Vechi locașuri de cult și viața bisericească în sudul Moldovei până în anul 1864*, în vol. „Monumente istorice și izvoare creștine“, Galați, 1987.
- Pătrașcu, Diac. Marian, *Hram la biserică „Sfinții Ecaterina și Modest“ din Galați*, în „Ziarul Lumina“, an. VI, nr. 277, 27 noiembrie 2010.
- Petroaia, Diacon Lucian, *Palatul Episcopal al Dunării de Jos, istorie și actualitate*, în „Călăuză ortodoxă“, an. X, nr. 124, Galați, februarie 1999.
- Popescu, Econom stavrofor Gheorghe, *Protopopia județului Covurlui. Dare de seamă despre afacerile bisericești*, București, 1906.
- Popescu-Spineni, Marin, *Procesul mănăstirilor închinete*, București, 1936.
- Postolache, Lelia, *Memorie și cunoaștere locală. Însemnări pe cărți de cult din județul Tulcea*, Editura Kartograf, Tulcea, 2010.
- Primăria comunei Galați, *Starea bisericilor comunale și a clerului lor în 1887*, Galați, 1887.
- Sfințirea paraclisului Palatului Episcopal din Galați*, în B.O.R., an XXV (1901-1902).
- Stoide, Constantin A., *Comerțul cu cărți dintre Transilvania, Moldova și Țara Românească între 1730 și 1830*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2005.
- Tomescu, Constantin N., *Biserica din principatele române la 1808-1812* (ediție îngrijită și note de pr. Eugen Drăgoi), Editura Partener, Galați, 2010.
- Idem, *Știri catagrafice din Biserica Moldovei în 1809*, în „Arhivele Basarabiei“, an. III, nr. 2, aprilie-iunie 1931.

- Vacaru, Silviu, *Contribuția lui Vasile Lupu la dezvoltarea arhitecturii românești*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»“, XXXI, Iași, 1994.
- Volbură, Radu, *Anuarul general al orașului Galați și județului Covurlui, ediția 1936-1938*, Galați, f. a. [1938].